

Danuta Rudzka-Cesarz¹, Krystyna Łukasz-Paluch², Grażyna Anna Franek³

¹Wiceprzewodnicząca Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego w Katowicach

²Członek Komisji Historycznej przy Zarządzie Oddziału Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego w Katowicach

³Śląski Uniwersytet Medyczny, Zakład Pielęgniarstwa Środowiskowo-Rodzinnego, Przewodnicząca Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego w Katowicach

Laureatki Medalu im. Florence Nightingale w województwie śląskim

Medal of Florence Nightingale Memorial prizewinners in Silesian Voivodeship

Adres do korespondencji:

dr med. Grażyna Franek, adiunkt
Śląski Uniwersytet Medyczny
e-mail: grazynafranek@op.pl

STRESZCZENIE

W latach 1969–1995 sześć śląskich pielęgniarek zostało odznaczonych Medalem im. Florence Nightingale przyznawanym przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża od 1920 roku. To najwyższe, międzynarodowe odznaczenie otrzymały za bohaterstwo, ofiarność, bezinteresowną opiekę nad żołnierzami i ludnością cywilną w okresie I wojny światowej, wojny polsko-rosyjskiej (1920), III Powstania Śląskiego, II wojny światowej i w latach powojennych. Przedstawione w niniejszym artykule biogramy ukazują ich wyjątkowe poświęcenie, profesjonalizm, wierne pełnienie obowiązków.

Słowa kluczowe: Medal im. Florence Nightingale, śląskie pielęgniarki

ABSTRACT

From 1969 to 1995 six Silesian nurses received The Medal of Florence Nightingale, which has been granted by International Red Cross Committee since 1920. They got that utmost international honour for bravery, sacrifice, disinterested care of soldiers and civilians during World War One, Polish-Russian war of 1920, Third Silesian Insurrection, World War Two and post-war years. Memoirs show their exceptional devotion, professionalism and faithful fulfilling their duties.

Key words: Medal of Florence Nightingale, Silesian nurses

Wprowadzenie

Medal im. Florence Nightingale jest odznaczeniem przyznawanym przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża od 1920 roku, dla uczczenia pamięci czynów Florence Nightingale (1820–1910) na rzecz poprawy opieki nad rannymi i chorymi. W regulaminie Medalu Florence Nightingale, w artykule 4. czytamy: „Medal jest posrebrzany; na awersie portret Florence Nightingale z napisem: *Ad memoriam Florence Nightingale 1820–1910*; na rewersie w obwodzie napis: *Pro vera misericordia et cara humanitate perennis decor universalis* [Za prawdziwe współczucie i ciągłą dla ludzkości pracę chwala i wdzięczność]; w środku jest wygrawerowane nazwisko laureatki i data przyznania Medalu” [1].

To wyjątkowe i najwyższe odznaczenie pielęgniarskie otrzymało w latach 1972–1995 w województwie śląskim 6 pielęgniarek.

Cel i metody

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w zarysie sylwetek pielęgniarek z województwa śląskiego, odznaczonych Medalem im. Florence Nightingale, które niosły pomoc żołnierzom i osobom cywilnym w czasie wojen, III Powstania Śląskiego i w okresie powojennym.

Jako technikę badawczą zastosowano analizę dokumentacji znajdującej się w zbiorach Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego (ZO PTP) w Katowicach i literatury przedmiotu.

Wyniki

Opracowanie obejmuje 6 biogramów laureatek Medalu im. Florence Nightingale, zapisanych w kolejności przyznawania tego odznaczenia przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża [2].

Rok 1969
MARIA HADERA
(1901–1991)

Maria Hadera urodziła się 30 września 1901 roku w Orzegowie koło Bytomia, w górniczej rodzinie Rossów [3]. Wiedzę pielęgniarską zdobywała na kursach PCK w latach 1919–1921. Pracowała w Szpitalu Wojskowym w Poznaniu. Uczestniczyła w III Powstaniu Śląskim (1921); brała w nim udział jako sanitariuszka w kampanii szturmowej w Orzegowie. W 1921 roku podjęła pracę w PCK, następnie w Szpitalu Spółki Brackiej w Chorzowie. W 1926 roku ukończyła Szkołę Pielęgniarską w Warszawie. W latach 1936–1939 pracowała w Poradni Przeciwgruźliczej w Katowicach. W czasie II wojny światowej została wysiedlona do Generalnej Guberni, gdzie pracowała jako pielęgniarka i żołnierz Armii Krajowej. W czerwcu 1945 roku podjęła pracę w misji dworcowej w Katowicach jako kierownik Ośrodka Repatriacyjnego dla dzieci zagubionych w czasie okupacji. W 1949 roku powierzono Jej funkcję instruktorki miejskiej dla pielęgniarek przy Urzędzie Miejskim miasta Katowice; na stanowisku tym pracowała do 1961 roku. Następnie do 1969 roku kontynuowała pracę w gabinecie fizykoterapii w Miejskim Wydziale Zdrowia w Katowicach. Była założycielką i organizatorką Koła PTP w Katowicach, a przez 7 lat jego przewodniczącą. Za zasługi została odznaczona Śląską Wstęgą Waleczności, Krzyżem Partyzanckim, Krzyżem Kawalerskim oraz Złotą Odznaką Zasłużony dla Służby Zdrowia.

Rok 1973
KLEMENTYNA KRZYWICKA-KOWALIK (1908–1994)

Klementyna Krzywicka-Kowalik urodziła się 14 listopada 1908 roku w Olkuszu w rodzinie robotniczej. W 1931 roku ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Krakowie, a w 1933 roku — Uniwersytecką Szkołę Pielęgniarek i Higienistek w Krakowie. W 1937 roku podjęła pracę w Okręgowym Szpitalu Wojskowym w Krakowie, a następnie w Wojskowym Szpitalu w Katowicach. W chwili wybuchu wojny została ewakuowana wraz z całym szpitalem do miejscowości Werba w ZSRR, gdzie podczas nalotów niosła pomoc żołnierzom oraz ludności cywilnej. W 1944 roku wróciła do Sosnowca; organizowała tajne kursy sanitarne dla siostr pogotowia we wszystkich miastach Śląska. W 1945 roku podjęła pracę w Wojewódzkim Oddziale PCK na stanowisku starszego inspektora ds. szkolenia pielęgniarek. Zorganizowała pierwszą Szkołę Pielęgniarską w Zabrze. W okresie masowej migracji i wysiedleń ludności z terenów ZSRR organizowała punkty sanitarne na dworcach kolejowych. W 1957 roku czynnie pracowała nad reaktywowaniem Polskiego Stowarzyszenia Pielęgniarek Zawodowych, które (za zgodą ówczesnych władz) przyjęło nazwę Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego. W 1964 roku została wydelegowana przez Ministerstwo Zdrowia na stypendium do Szwajcarii, RFN i Austrii — na roczne szkolenie w zakresie szkolnictwa i opieki społecznej. Była organizatorem 13 Olimpiad Pielęgniarskich. Zawsze aktywna społecznie, udzielała się w pracach związków zawodowych i organizacjach kobiecych. W 1973 roku przeszła na emeryturę, lecz nadal pracowała społecznie. Do 1991 roku prowadziła biuro ZO PTP w Katowicach. Za całokształt pracy zawodowej i społecznej otrzymała wiele odznaczeń: Medal 1000-lecia Państwa Polskiego, Medal Zasłużony Dla Zdrowia Narodu, tytuł „Zasłużonego Opiekuna Społecznego”.

Rok 1983
JANINA CZAJA-WALUGA (ur. 1921)

Janina Czaja-Waluga urodziła się 1 listopada 1921 roku w Osownicy, w rodzinie ziemiańskiej. W czasie zawieruchy wojennej w lutym 1940 roku znalazła się w Archangielsku, gdzie zgłosiła się na ochotnika do Armii Polskiej w ZSRR. Przydzielono ją do IX Dywizji Stacjonarnej w Kazachstanie. Pracowała w Szpitalu Garnizony na oddziale zakaźnym przy chorych na tyfus plamisty. W kwietniu 1942 roku szpital został ewakuowany do Persji. Pod koniec 1942 roku odbyła szkolenie dla pielęgniarek zorganizowane przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż w Teheranie. W 1943 roku została ewakuowana na terytorium Iraku, gdzie pracowała z chorymi na malarię; w konsekwencji sama na nią zachorowała. Po odzyskaniu zdrowia pracowała w Polskim Szpitalu nr 3 w Palestynie, którego komendantem był pułkownik Oktawiec, następnie w Egipcie oraz na terytorium Włoch — w mieście Palagiano. Podczas pracy w Egipcie ukończyła kurs chirurgii wojennej i pracowała jako pielęgniarka operacyjna. W maju 1944 roku została skierowana na front pod Monte Cassino. Wzięła także udział w akcjach zbrojnych i walkach o Ankarę, Loretto i Bolonię, to jest w całej kampanii adriatyckiej we Włoszech. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku została przewieziona z Wojskiem Polskim do Wielkiej Brytanii; a w 1947 roku w mundurze polskiego oficera powróciła wraz z mężem do Polski. Trudne warunki pracy w okresie wojny wpłynęły niekorzystnie na stan Jej zdrowia; w 1973 roku otrzymała rentę wojenną. Jako pielęgniarka nadal pracowała społecznie, otaczając opieką byłych żołnierzy.

Rok 1987
MAGDALENA PUSŁOWSKA-OWCZAREK (1900–1990)

Magdalena Pusłowska-Owczarek urodziła się 5 czerwca 1900 roku w Brylewie (powiat Leszno), w rodzinie arystokratycznej. Ukończyła średnią szkołę niemiecką w Poznaniu. Pracę pielęgniarską rozpoczęła w 1919 roku w Schronisku dla Niemowląt, następnie pracowała w Szpitalu Przemienienia Pańskiego oraz Szpitalu Wojskowym PCK. W 1924 roku przeniosła się do Warszawy, gdzie pracowała w Szpitalu św. Łazarza, potem w Szpitalu św. Stanisława oraz Szpitalu Ujazdowskim. W 1937 roku złożyła egzamin państwowy, uzyskując tytuł pielęgniarki. Z chwilą wybuchu wojny powołano ją do służby wojskowej. Swoje obowiązki pełniła w rejonie Mławy w punktach opatrunkowych i przy ewakuacji rannych, w obozie jeńców wojennych Armii Polskiej i Armii Czerwonej w Beniaminowie koło Zgierza. W czasie epidemii tyfusu plamistego organizowała oddział kwarantanny w Nieporęciu koło Warszawy i kierowała nim; pełniła różne funkcje w PCK w Warszawie. W 1945 roku podjęła pracę w Chorzowie — w Ośrodku Szkoleniowym PCK jako instruktorka. W latach 1951–1971 pracowała w Przychodni Sportowo-Lekarskiej w Katowicach; wychowała liczne rzesze młodych pielęgniarek. Została odznaczona: Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia.

Rok 1993
IRENA FABIAŃSKA (1916–2002)

Irena Fabiańska urodziła się 19 grudnia 1916 roku w Krakowie, w rodzinie inteligentkiej. Po uzyskaniu matury w 1935 roku (w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym w Krakowie) wstąpiła na Uniwersytet Jagielloński. Po 2 latach studiów podjęła naukę w Uniwersyteckiej Szkole Pielęgniarek i Higienistek w Krakowie. W czasie II wojny światowej pracowała jako przełożona pielęgniarek bloku operacyjnego w Domu Zdrowia w Krakowie; nosiła czynną pomoc profesorom Uniwersytetu Jagiellońskiego. Złożyła przysięgę Armii Krajowej i otrzymała pseudonim „Irena”; prowadziła konspiracyjne kursy z zakresu udzielania pierwszej pomocy dla ludności Podhala i utrzymywała łączność z partyzantką w Gorcach; organizowała zbiórki leków, materiałów opatrunkowych, a następnie transport z Krakowa do Zakopanego. Dyplom pielęgniarki otrzymała w 1946 roku w Uniwersyteckiej Szkole Pielęgniarek i Higienistek w Krakowie, którą po II wojnie światowej reaktywowały Anna Rydlówna i Teresa Kulczyńska. W 1948 roku przeniosła się do Katowic i objęła stanowisko kierownika szkolenia teoretycznego w Państwowej Szkole Pielęgniarek i Położnych w Siemianowicach Śląskich. W latach 1950–1952 organizowała kursy z zakresu pielęgniarstwa dziecięcego w Bytomiu. Przyniła się aktywnie do powołania Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego (uczestnicząc w utworzonej wówczas nieformalnej grupie aktywistów pielęgniarstwa z całego kraju) oraz do przyjęcia PTP do Międzynarodowej Rady Pielęgniarek. Pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Zarządu Głównego PTP, była pełnomocnikiem Zarządu Głównego do założenia PTP na Śląsku, a następnie przewodniczącą ZO PTP w Katowicach przez 3 kadencje (w latach 1956–1966). W 1969 roku została delegowana do Anglii przez Ministerstwo Zdrowia na szkolenie z zakresu organizacji pracy pielęgniarstwa. W latach 1978–1991, już jako emerytowana pielęgniarka, pracowała społecznie w Zarządzie Oddziału PTP. Za długoletnią działalność na rzecz rozwoju pielęgniarstwa otrzymała: Honorową Odznakę Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego, Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Zasłużony dla Zdrowia Narodu, Odznakę za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia.

Rok 1995
IRENA CZYŻYCKA (1919–2001)

Irena Czyżycka urodziła się 18 listopada 1919 roku w Grodźcu koło Będzina. Od 1939 roku pełniła obowiązki instruktorki w Ośrodku Szkoleniowym Przystosowania Kobiet w Warszawie. W czasie okupacji brała udział w Powstaniu Warszawskim jako sanitariuszka i łączniczka Armii Krajowej; była więźniarką obozów koncentracyjnych w Oświęcimiu, Ravensbrück, Buchenwaldzie i Magdeburgu. Od 1945 roku pracowała w Szpitalu Powiatowym w Sokółce oraz Sanatorium Przeciwgruźliczym w Kowarach, gdzie pełniła obowiązki przełożonej pielęgniarek w III Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej we Wrocławiu; zajmowała się w tym okresie szkoleniem sanitariuszek, przygotowując je do pełnienia obowiązków przyuczonych pielęgniarek. Z katowicką służbą zdrowia była czynnie związana w latach 1958–1993, pełniąc wiele funkcji w nadzorze pielęgniarstwa. Szczególną troską otaczała ludzi potrzebujących pomocy, niepełnosprawnych, w podeszłym wieku. Była współorganizatorem i propagatorem rozwoju pielęgniarstwa środowiskowego i idei „miniżłobków” na terenie miasta Katowice. Od 1959 roku aktywnie i czynnie związana z Polskim Towarzystwem Pielęgniarskim. Za swoją pracę zawodową, działalność dla dobra człowieka chorego i zdrowego oraz działania w rozwoju pielęgniarstwa otrzymała między innymi: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski, Honorową Odznakę PTP, Odznakę Zasłużony dla Zdrowia Narodu.

Zgodnie z regulaminem Medal im. Florence Nightingale jest zawieszony na biało-czerwonej wstążce, ozdobionej wieńcem laurowym, otaczającym znak Czerwonego Krzyża. Wręcza się go wraz z dyplomem sporządzonym na pergaminie.

Podsumowanie

Przedstawiona w zarysie działalność zawodowa i społeczna śląskich laureatek Medalu im. Florence Nightingale w czasie wojen i pokoju ukazuje ich ofiarność, bohaterstwo, postawę służby. Ilustruje wzór zachowań preferujący ponadczasowe, niezmiennie wartości, które tkwią w misji pielęgniarstwa.

Piśmiennictwo

1. Regulamin Medalu im. Florence Nightingale. Międzynarodowa Konferencja Czerwonego Krzyża. Budapeszt 1991. W: 50 lat Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego w województwie śląskim. Katowice, 11 maja 2007: 115.
2. Rudzka-Cesarz D. Międzynarodowe odznaczenie dla pielęgniarek. Medal Florence Nightingale. PTP Zarząd Oddziału, Katowice, październik 1997: 14–21.
3. Ordys D., Eszyk J. Śląskie pielęgniarki odznaczone Medalem Florencji Nightingale. W: Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Pielęgniarstwo wobec zagrożenia wartości. 100-lecie urodzin Hanny Chrzanowskiej. Kraków, 11–12 października 2002: 140–143.